

דף מט

'המקפיד על עירובו' - רוב הפוסקים פסקו כשמואל, דאינו עירוב (פשטות הרמב"ם פ"ה מהל' עירובין ה"ב, תוס' להלן סח ע"א ד"ה כיון, רא"ש סי' יב, אור זרוע סי' קנד, מרדכי סי' תקב, שו"ע סי' שסו סעי' ה. וע"ע חזו"א סי' כג סק"א וסי' כו סק"ט). אך יש שפסקו כר' חנינא דהוי עירוב (רשב"א [כאן, ולהלן סח ע"א, ובעבוה"ק ש"ד סי' ה], ריטב"א, ושכ"ה דעת הר"ף, וכ"כ הר"ן ומאירי בדעת הר"ף [משום דהוה קשיש טפי משמואל, וגם הלכה כדברי המיקל בעירוב], העמק שאלה סי' מט סק"ה בדעת השאלתות. ועי' בינה לעתים על ספר העתים עמ' 129 הע' קד). ויש אומרים דגם אם נאמר דאינו עירוב, זהו דוקא כשהמקפיד מזכה העירוב, אך אם כל בני החצר נשתתפו בפועל - אין ההקפדה גורעת (ראב"ד פ"ה מהל' עירובין ה"ב, רשב"א שם).

'מה שמו, עירוב שמו' - מלשון 'ערב לחיך', שיהיו בשותפות נוחה ועריכה (רש"י). ויש מפרשים מלשון 'תערובת', שיהיו בתערובת ואחורה גמורה (רבנו חננאל, חידושי המאירי, ריטב"א [וכתב: והכל יוצא לדרך אחד]. ועי' במהדיר לרבנו חננאל הע' 190).

'החולק את עירובו אינו עירוב' - וכן הלכה, כיון שאין מי שחולק על זה (רי"ף, רשב"א, ריטב"א). אמנם שנינו לעיל (מח ע"ב) שאם העירוב בשני כלים בבית אחד - מהני, ורק כשהוא בשני בתים לא מהני, וכן יש מי שפסק (בה"ג סוף הל' עירובין), אך חלקו עליו הפוסקים דלא קאי הכי למסקנה (ראבי"ה סי' שצח [ח"א עמ' 457], הגהמ"י פ"א מהל' עירובין אות ז, העמק שאלה סי' מט סק"ה).

'דמלין למנא ואיתר' - דלא היה החילוק לשני כלים מרצונו, לכן מהני. אכן אם ידע מתחילה שהכלי לא יכיל בתוכו את כל העירוב, והיה לו כלי אחר גדול מזה שיוכל להכיל את כל העירוב, ובכ"ז הניח העירוב בכלי הקטן והותיר ושמם היתר בכלי אחר - יש מהאחרונים שמחמירין דהוי כחולק עירובו לכתחילה (משנ"ב סי' שסו ס"ק לב בשם האחרונים).

'עירוב משום קנין... משום דירה' - סיכום הסוגיא והמפרשים בס"ד:

עירוב משום קנין	עירוב משום דירה	
שמקנה להם בעל הבית רשותו (אע"פ דמירי לא עבדי חליפין - קנו בתורת דמים. וכן במקום שיש קירוב הדעת גדול - מהני כאילו הקנו זליז) (ועי' ברשב"א, ובמהדיר שם הע' 197-198, והמהדיר על רבנו חננאל הע' 195-196)	כאילו דרים כולם בבית שבו הפת	
משום שאינה מצויה בערבי שבתות (וה"ה שאר דברים, אלא דבשתופי מבואות התירו בשאר אוכלין שאינן פת), ואף מי שעירב במעה - לא מהני, גזירה שמא יאמרו מעה עיקר וכשלא יהיה להם מעה לא יערבו כלל.	כי אין דעתו של אדם אלא על פתו	מפני מה אין מערבין במעה
יכולים לקנות (אע"פ שאינו שוה כמזון ב' סעודות, אבל כשמערבין באוכל ולא מפרשים דרך קנין, צריך להיות אוכל חשוב ודוקא במזון ב' סעודות)	לא יכולים לקנות	כלי (קנין סודר)
אין יכולים לקנות, ואפי' הוה מזון ב' סעודות	יכולים לקנות	פת פחות משו"פ
דש"י: אין יכול לגבות. תוס' ברש"י: קטן גמור אינו יכול לגבות, אבל שאינו גמור יכול. ד"ת ודוה"ד: קטן יכול לגבות, אלא איירי בבית של קטן שאין יכולים להניח שם העירוב.	דש"י: יכול לגבות. ד"ת: בבית של קטן אין יכולים להניח העירוב.	קטן

ולהלכה פסקו הראשונים דעירוב משום דירה (רמב"ם פ"א הט"ז, תוספות, רשב"א בשם הראב"ד, רא"ש סי' יג, ריטב"א, ר"ן, מאירי, טוש"ע סי' שסו סעי' ג).

'אין קונין במעה, מפני שאינה מצויה בערבי שבתות' - מכאן יש לפרש עוד פ"י עמש"כ הגמ' (ב"ב ח ע"ב) 'שממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת', ופרש"י שם: שיש פתחון פה לבעה"ב לומר טרוד אני. עכ"ל. ומכאן י"ל ג"כ דקמ"ל דאע"פ שאין המעה מצויה בערבי שבתות - בכ"ז ממשכנין על הצדקה (מגדים חדשים).

(ע"ב) 'מי שבא בדרך וחשכה לו, והיה מכיר אילן או גדר...' - סיכום הסוגיא והמפרשים בס"ד (עד נא ע"א):

<p>תחתיו פחות מח' אמות</p>	<p>באילן שתחתיו ח' אמות ומעלה, וכולו בתוך אלפיים אמה וד"ט למקום העומד, ועיקרו רחוק אלפיים אמה מביתו אבל נופו יוצא גם ליותר מאלפיים אמה מביתו (ואם מקצת נופו יוצא חוץ לאלפיים אמה וד' טפחים ממקום העומד - מודה שמואל לרב) (ואם כעת האילן רחוק ממנו יותר מ-2000, ולפני חשכה יהי' תוך 2000 - יכול כבר עכשו לומר [ב"מ, ביאח"ל])</p>				
<p>[כאמר שביתתי בעיקרו]</p>	<p>אמר שביתתי תחתיו (ואין בעיקרו ח' אמות, דאי יש בעיקרו ח' - הוי כאמר שביתתי תחתיו [רשב"א, רשב"א ור"ן])</p>				
<p>כתבו הרשב"א (ע"ה"ק תחומין סט"ו) ומאירי, דהיה אילן שאין נופו גבוה ג"ט - אפי' אמר שביתתי תחתיו כאמר שביתתי בעיקרו, כיון דהוה מקום המסוים.</p>	<p>אי אפשר להגיע לתחת האילן לפני חשכה</p>	<p>יש אפשרות להגיע לתחת האילן לפני שתחשך (כגון בריצה)</p>	<p>שמואל לא אמר כלום - לביתו, אבל תחתיו של אילן מצי אזיל, ושם הוי חמר גמל. וענה רב: לטעם א' - ע"פ תחת האילן ודאי קנה. לטעם ב' - 1: בתחומין הקילו. 2: כיון שאמר סתם הויא כאמר ד' מתוך ח' (אך אם יפרש ויאמר שביתתי בכל השמונה אמות - יודה שמואל)</p>		<p>רב לא אמר כלום כל עיקר, דאפילו לתחתיו של אילן לא מצי אזיל, וא"כ לא יזוז ממקומו.</p>
<p>[כאמר שבת תחתיו]</p>	<p>מהלך ממקום רגליו ועד עיקרו אלפיים אמה, ומעיקרו ועד ביתו אלפיים אמה</p>	<p>ביאור ב' ספק היכן קנה שביתה, לכן אסור ללכת לביתו (ולפ"ז אף אם יש מביתו פחות מ-2000 לכל הנוף - אסור לו ללכת, כיון שלא הגדיר מקומו להדיא. אמנם הרמב"ם היקל עב"פ דממקום רגליו כאן יש לו 2000 לכל רוח).</p>	<p>ביאור א' דדלמא קנה שביתה במקום שרחוק מביתו יותר מ-2000, אך לגבי מקום רגליו כעת מהני, דהא כולו תוך 2000 אליו (ולפ"ז אם יש מביתו פחות מ-2000 לכל הנוף שרי לילך לביתו).</p>	<p>טעם ב' כל שאינו בזה אחר זה, אפילו בבת אחת אינו (אבל אם אמר ליקנו לי ד' אמות מתוך ח' - קנה שביתה).</p>	<p>טעם א' דלא מסיים אתריה (ולכן אפי' אם אמר ליקנו לי ד' אמות מתוך השמונה - לא קנה שביתה).</p>

הוספות:

א. להלכה נחלקו הראשונים, יש פוסקים כשמואל (רי"ף יד ע"ב, רז"ה, תוספות, רשב"א, ריטב"א, רא"ש סי' יג, מרדכי סי' תקג, הרמב"ם [פ"ו מהל' עירובין ה"ד] כפי שלומדים בדעתו הריטב"א הר"ן ומגיד משנה וב"י וכ"מ בפייהמ"ש, הגהמ"י שם בשם הר"מ [פסקי עירובין סי' צט], וכ"כ המאירי בשם גדולי הפוסקים וגדולי מגייהם [ואע"פ שבמקצת הלכות נמצא להם שפסקו כרב, חזרו בהם לפסוק כשמואל]), אך נחלקו אם כביאור א' או ב' (כביאור א' הכריע רש"י לאחר שדחה ביאור ב', וכ"כ הרשב"א, ריטב"א, רא"ש, מאירי ומרדכי. כביאור ב' הביא רש"י יש מפרשים, וכן פי' רבנו חננאל, הרי"ף והרמב"ם. בשו"ע סי' תט סעי' יא הביא את שתי הדיעות, דעה ראשונה בסתם ואח"כ כתב 'ולהרמב"ם...וכן דעת הרי"ף'. האליה רבה כתב דהעיקר כדעה ראשונה, והובא במשנ"ב שם ס"ק עא, אך כתב דאין דבריו מוכרחים [והאריך עוד בביאור הלכה שם], אך עכ"פ לכתחילה בודאי יש להזהר לסיים מקום שביתתו בצמצום כדעת הרמב"ם. עכ"ד המשנ"ב. ובכה"ח שם ס"ק פד כתב דלכתחילה יחוש לחומרת הרמב"ם, ובשעת הדחק יכול להקל על קולת הרמב"ם [והיינו לשיטתו דבסתם ו"א במרן עיקר ההלכה כסתם, אך יש לחוש לכתחילה לי"א אם הם מחמירים, ואם הם מקילים יש לסמוך עליהם בשעה"ד]. ויש פוסקים כרב (הראב"ד, העתים עמ' 70 ומאירי בשם הרי"ף במהדור"ק, משמעות ריא"ז המובא בשלטי הגבורים, הרמב"ם [שם] כפי שלומדים בדעתו מרכבת המשנה הגר"א וגאון יעקב. וע"ע בביאורים על חידושי המאירי פ"ג סי' מח עמ' 155), אך נחלקו אי כטעם א' או כטעם ב' (בראב"ד מבואר דהעיקר כטעם א', אך הרשב"א כתב דאי פסקינן כרב צ"ל כטעם ב', וכ"כ בחידושי המאירי 'וגדולי הדור אע"פ שפוסקים כשמואל, תובעים מן הפוסקים מיהא כרב לפסוק כלשון השני'). וע"ע בכל הסוגיא בחזו"א (ליקוטים סי' קי [ב] או' א-1).

ב. בהגדרת עני ועשיר נחלקו הראשונים, ויש ארבע שיטות בדבר:

שיטה א': כל שהולך בדרך, ועיקר יציאתו לא היתה לשם שביתה, אפי' הוא עשיר בביתו - נקרא עני, כיון דסתם הולכי דרכים אין להם פת בסלם ולא נזכר להשתדל בפת אלא כשהיה בדרך, על כן הקילו עליו שדינו כעני.

וכל שהיתה כוונתו לקנות שביתה, אפי' הוא עני, מסתמא השתדל להוציא עמו פת לעירוב - ונקרא עשיר (תוספות, רשב"א, ריטב"א, ר"ן).

שיטת ב: מי שאין בידו כעת פת, בין אם הוא מחמת שהוא עני ואין בידו כסף לקנות, ובין אם הוא מחמת שהוא בדרך ואין לו ממי לקנות - הוי עני. ומי שיש בידו פת - הוי עשיר (חידושי המאירי בשם יש מפרשים).

שיטת ג: מי שהוא עני כפשוטו, דאין לו פת, או מי שבא בדרך ואפילו יש לו פת - נקרא עני. ומי שיושב בביתו ויש לו פת - נקרא עשיר (משמעות הרמב"ם פ"ז מהל' עירובין ה"ב-ג, ועי' מגיד משנה שם, גאון יעקב ועוד. וכ"כ בשו"ע סי' תט סעי' יג וסי' ת סעי' א. וע"ע חזו"א [ליקוטים סי' קי (ב) אות ו]).

שיטת ד: מי שבא בדרך וגם אין לו פת עמו - נקרא עני, ומי שיש לו פת או שיושב בביתו אפי' אין לו פת - נקרא עשיר (משמעות רש"י [עי' להרה"ג המהדיר נר"ו על חידושי המאירי הע' 491], אמנם יש עיקולי ופשורי בדעת רש"י וכפי שכתב ידידיה שם, ע"ש, ואכמ"ל).

[ומש"כ הריטב"א בשם ר"ח, עי' ביאה"ל סי' תי ד"ה בד"א, ובמהדיר על הריטב"א שם הע' 781, ר"ן].

ג. מה דאיתא בגמרא שיכול להגיע לתחת האילן מבעוד יום אפילו בריצה, לכאורה לאו דוקא בריצה אלא כל שיש באפשרותו להגיע לשם בחשכה בכל דרך שתחת ידו (כגון סוס וכדו', או אפילו כלי רכב בזה"ז) - מהני (נתיבות שבת [פמ"א סעי' יב הע' נז], אבל כתב דאם אין האפשרות תחת ידו - לא מהני, אף שאכ"כ נזדמן לו [אא"כ יחזור ויאמר שוב (אם הוא קודם שקיעה"ח)]).

הגהות הב"ח אות ב 'לצד ביתי הס"ד' - לא מובן אם כוונתו להגיה 'לצד ביתי' במקום 'לצד ביתו', דהא אין בזה ביאור, וגם סוף הדיבור הוא ממילא כאן. וצ"ע. ועי' מש"כ לגבי הגהות הב"ח לעיל יח ע"א, כג ע"א, לב ע"ב, מז ע"ב, וביוסף דעת' עמ"ס נדה דף ג סוע"ב ודף יד סוע"ב).

שם אות ג (בתוך ציור האילן) 'וכל תוך הרוחב הוא אלפים - צ"ל: וכל הרוחב הוא תוך אלפים (וכן ראיתי בגליונות קהילות יעקב).

דף נא

'לא תנא ליה כרבי יוסי אלא כי היכי דליקבל לה מיניה' - מכאן למד המג"א (סי' קנו) דאם שמע אדם דין, ונראה לו שהלכה כך, מותר לאמר בשם אדם גדול, כי היכי דליקבלו מיניה. אמנם הקשה מהגמ' (ברכות כז ע"ב [והוא ממסכת כלה]) האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישאל, ונשאר בצ"ע. והאחרונים תירצו בזה כמה תירוטים:

א. מותר לתלות בשם חכם שלא אמרו רק אם אחרת לא יקבלו ממנו, אך יקבלו ממנו גם ללא זה - אסור (אליהו רבה שם תי' א).

ב. אם לא שמע ההלכה בשם חכם מסוים - מותר לתלות בשם גדול, אבל אם נאמרה ההלכה בשם חכם מסוים - אסור לאומרה בשם חכם אחר (א"ר שם תי' ב).

ג. מה שהמציא מסברתו - אסור לתלות בשם חכם, אבל מה ששמע מחכם מסוים - מותר לתלותה בשם חכם אחר (א"ר שם תי' ג).

ד. אם יודע שהיה אומר ההלכה בפני רבו והיה מסכים עמו - מותר, ואם לאו אסור (תוספת שבת שם).

ה. תלמיד גמור אסור לו לתלות ברבו אם לא שמע ממנו, אבל כשהגיע להוראה - מותר כי אז בטוח בפסק ורק רוצה שיקבלו ממנו (מחבר"ר שם ס"ק ז).

וע"ע מור וקציעה שם, שו"ת מחנה חיים ח"ב חו"מ סי' מט, מגדים חדשים ובאחרונים המצוינים שם. [ומש"כ בחידושי הריצ"ד (מוהר"ק) אינו לרוחי העניה, ומה אעשה, אמנם ציונו לתוספתא הוזכר בחסדי דוד שם ובמסורת הש"ס כאן, עי' מגדים חדשים].

'אינו חייב עד שמעביר הן ואלכסונן...כזה יהו כל שובתי שבת' - יש כמה שיטות בראשונים בזה, ונבארם בקצרה: